

การบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระเมฆิยะเถระ

A Study of the Perfection Cultivation and Enlightenment of Meghiya Thera

¹พระบุญสิริ มั่งสุข และ ²วิโรจน์ คุ่มครอง

¹Phra Boonsiri Mungsuk and ²Viroj Koomkrong

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: ¹boonsiri387125@gmail.com, ²koom-krong9@hotmail.com

Received January 28, 2022; Revised February 19, 2022; Accepted March 15, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อวิเคราะห์การบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระเมฆิยะเถระ โดยการศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง สรุปวิเคราะห์ เรียบเรียง บรรยายเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า พระเมฆิยะเถระ ในอดีตชาติเคยเกิดในสมัยพระวิปัสสิพุทธเจ้า กระทำความเคารพในพระพุทธเจ้าที่ทรงปลงพระชนมายุสังขาร หลังจากเสียชีวิตจึงได้เกิดในสวรรค์ตลอดกาล ไม่เคยเกิดในทุกข์เลย นี่เป็นอานิสงส์ของการตั้งจิตรำลึกถึงพระพุทธเจ้า ในชาติสุดท้าย ท่านถือกำเนิดในตระกูลแห่งเจ้าศากยะ ในพระนครกบิลพัสดุ์ บวชในสำนักของพระบรมศาสดา อุปัชฌาย์พระพุทธเจ้า อยู่ในปฐมโพธิกาล ท่านเข้าไปยังอัมพวันนั่งพักกลางวันอยู่เกิดอุทลวิตก 3 ประการ คือ กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก ไม่อาจทำกรรมฐานให้เป็นสปปายะได้ พระพุทธองค์ให้ท่านเจริญธรรม 5 ประการ คือ 1) เป็นมีกัลยาณมิตร 2) เป็นผู้มีศีลสำรวมในพระปาติโมกข์ 3) เป็นผู้พูดจาเป็นสุภาสิต 4) เป็นผู้มีสมาธิเพียรความบากบั่น 5) เป็นผู้มีปัญญา และพระองค์ตรัสให้บำเพ็ญธรรมอีก 4 ประการ คือ 1) บำเพ็ญอุสุภะเพื่อละราคะ 2) บำเพ็ญเมตตาเพื่อละพยาบาทวิตก 3) บำเพ็ญอานาปานสติเพื่อละวิตก 4) บำเพ็ญนิจจสัจญญาเพื่อถอนอัสมิมานะได้เด็ดขาด พระเมฆิยะเถระได้ปฏิบัติตามโอวาทของพระพุทธเจ้าและตั้งอยู่ในความไม่ประมาท เพียรพยายามบำเพ็ญสมณธรรม ไม่นานก็ได้บรรลุพระอรหันต์

คำสำคัญ: การบำเพ็ญบารมี; การบรรลุธรรม; พระเมฆิยะเถระ

Abstract

The objectives of this article were 1) to study of perfection accumulation and enlightenment in Theravada scriptures and 2) to analyze the perfection accumulation and enlightenment of Meghiya Thera. The data were collected from primary sources of Early Buddhism and other concerned documents related, summarized, analyzed, compiled in descriptive types. The results showed that perfection accumulation refers Venerable Meghiya Thera in his previous life was born in the Vipassi Buddha, worshiped the Buddha who had converted his life. With such virtue, he entered into the heavens after his death, never falling into the hell realms. This is the fruit of reminding the Buddha's virtues. In his last life, he was born into the family of the Sakya clan in Kapilavastu, ordained under the supervision of the great Master, the Buddha. In the early times of Buddha's life, he was his attendant monk. Once he entered Ambavana grove, sat at daytime, reminding to three kinds of *Vitaka* or unwholesome thought, namely: lust, vengeance, anxiety, and violence, unable to meditate as usual. The Buddha encouraged him to develop five virtues: 1) having good fellowship, 2) following *Pāṭimokkha* or disciplinary codes, 3) being eloquent with truth, 4) having perseverance, 5) being wise. In addition, the Buddha taught him to practice 4 more virtues, namely: 1) cultivating *Asubha* in order to abandon lust; 2) being loving-kind or *Mettā* to avoid vengeance, 3) exercising *Ānāpānasati* in order to cut off worry thought, 4) practicing impermanence perception in order to completely withdraw from conceit or *Asmimāna*. *Meghiyathera* strictly followed Buddha's guidelines and lived with mindfulness, striving for spiritual enlightenment, soon he attained Arahatsip.

Keywords: Perfection Cultivation; Enlightenment; Meghiya thera

บทนำ

พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจ และประกาศพระพุทธานุญาตให้เจริญมรรคแปดหลาย เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พระพุทธองค์ทรงแสดงพระสังฆธรรมแล้วประกาศพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์สิ้นเชิง ทรงสั่งสอนให้ผู้รู้สังฆธรรมตามได้มีขึ้นโดยตามลำดับ ต่อมาเมื่อพระอรหันตสาวกซึ่งเป็นผู้หลุดพ้นจากบ่วงแห่งมาร (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พระองค์ทรงส่งให้พระสาวกจาริกไปประกาศพระศาสนาแห่งพุทธกิจ เพื่อมุ่งประโยชน์สุขแก่พหุชนและอนุเคราะห์ชาวโลก ถึงแม้ว่าพระอรหันต์จะได้ชื่อว่าเป็นผู้ทำกิจเสร็จแล้ว เมื่อบรรลुพระนิพพานแล้วจะเลิกเสียหรือจะไม่ปฏิบัติต่อไปย่อมได้ แต่การดำเนินชีวิตของพระอรหันต์ใน

ความประพฤติส่วนตนทั้งในการบำเพ็ญพุทธกิจและความอยู่สบายในปัจจุบันที่เรียกว่า ทิฐฐธรรมสุขวิหาร และในด้านที่เกี่ยวกับผู้อื่นเพื่ออนุเคราะห์แก่หมู่ชนที่จะเกิดขึ้นตามมายุภายหลัง ดังมีพุทธสาวกผู้ที่ปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระองค์เพื่อเป็นแบบอย่างอันดีงามที่หมู่ชนภายหลังจะได้ถือปฏิบัติตาม (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตฺโต, 2558) เป็นการพัฒนาพฤติกรรม ได้แก่ ข้อปฏิบัติสำหรับการพัฒนา กาย วาจา ใจ ให้เจริญงอกงาม จนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ ความหลุดพ้นหรือนิพพาน (จิรพร ชีวะธรรม และ อุทัย สติมัน, 2564) ทำให้สามารถทราบถึงแนวทางที่เป็นช่องทางแห่งความเสื่อมและผลกระทบที่เกิดขึ้นอันเป็นผลเสียในระดับต่าง ๆ (พระมหากิตติธัมมัญญ์ สุกิตติเมธี, 2564)

พระเมฆิยะเถระ ผู้ดำรงคุณธรรมในชั้นพระอรหันตสาวกและดำรงฐานะอยู่ในคณะสงฆ์ผู้เป็นมหาสาวกใหญ่ 80 องค์ของพระองค์ที่เรียกว่า พระอสีติมหาสาวกและท่านเคยได้ทำหน้าที่เป็นพุทธอุปัฏฐากอยู่ชั่วระยะหนึ่ง ครั้งเมื่อในสมัยของพระสมณโคตมพระพุทธเจ้า กุลบุตรนั้นมีชื่อว่า เมฆิยกุมาร ตามประวัติไม่ปรากฏว่าท่านมีความเป็นมาอย่างไร รวมทั้งชาติตระกูลและบิดามารดาด้วย แต่มีกล่าวถึงเฉพาะในตอนที่ท่านเข้ามาอุปสมบทแล้ว วันหนึ่ง พระเมฆิยะเถระครั้งหลังจากฉันภัตตาหารเสร็จแล้วได้เดินไปตามฝั่งแม่น้ำกิมิกาฟ้า ขณะที่เที่ยวเดินพักผ่อนอยู่นั้นท่านได้เห็นป่ามะม่วง (อัมพวัน) เป็นสถานที่น่าพอใจ น่ารื่นรมย์ เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรสมณธรรม ต่อมาได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าหากว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตแก่พระองค์ๆ จะไปที่ป่าอัมพวันเพื่อเพียรพยายามบำเพ็ญสมณธรรม เมื่อพระเมฆิยะเถระเข้าไปเจริญสมณธรรมอยู่ในสวนมะม่วงแล้ว แต่ท่านไม่อาจประกอบความเพียรให้เป็นไปตามที่ตั้งใจได้ เพราะอกุศลวิตก 3 ประการ คือ กามวิตก (ความตรึกในทางกาม) พยาบาทวิตก (ความตรึกในทางพยาบาท) และวิหิงสาวิตก (ความตรึกในทางเบียดเบียน) เข้าครอบงำใจท่านทำให้มีจิตใจฟุ้งซ่านอย่างมาก (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พระพุทธองค์ได้ตรัสให้โอวาทเรื่องอะไรแก่ท่านจนทำให้บรรลุอรหัตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์

ดังนั้น การศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระเมฆิยะเถระ เพื่อให้ทราบหลักธรรมคำสอนที่สำคัญของพระองค์ว่า มีแนวทางหลักการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทอย่างไร ทรงมีวิธีการสอนแนะนำมีหลักธรรมและข้อปฏิบัติธรรมอย่างไรบ้าง ให้พระเมฆิยะเถระเจริญธรรมเป็นข้อปฏิบัติยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีกให้ท่านบรรลุธรรมหรือสำเร็จมรรคผลเป็นพระอรหันต์ด้วยวิธีการปฏิบัติอย่างไร เพื่อเป็นตัวอย่างหรือแนวทางในการศึกษานำมาพัฒนาตนเองและผู้สนใจสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อวิเคราะห์การบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระเมฆิยะเถระ

การทบทวนวรรณกรรม

ความสำคัญของเรื่องพระเมษิเยเถระดังพระพุทธพจน์ว่า เมษิเย ภิกษุนี้ดำรงอยู่ในธรรม 5 ประการนี้แล้วพึงเจริญธรรม 4 ประการ ให้ยิ่งขึ้นไป คือ 1) พึงเจริญอุสสุกะเพื่อละราคะ 2) พึงเจริญเมตตาภาวนาเพื่อละพยาบาท 3) พึงเจริญอานาปานสติเพื่อตัดวิตก และ 4) พึงเจริญอนิจจสัญญาเพื่อถอนอัสมิมานะ พระเมษิเยอนัตตสัญญาย่อมปรากฏแก่ภิกษุผู้ได้อนิจจสัญญา ภิกษุผู้ได้อนัตตสัญญาย่อมบรรลุนิพพานที่ถอนอัสมิมานะได้ในปัจจุบัน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พระเมษิเยเถระได้ปฏิบัติตามโอวาทของพระพุทธเจ้า และตั้งอยู่ในความไม่ประมาท เพียรพยายามบำเพ็ญสมณธรรม ไม่นานก็ได้บรรลุพระอรหันต์

สรุปว่า การศึกษาด้านเนื้อหาในเรื่องพระเมษิเยเถระ งานวิจัยนี้เป็นขอบเขตด้านเนื้อหาเป็นการศึกษาเรื่องอภิปุจฉา 3 ประการ ธรรม 5 ประการ และการบำเพ็ญธรรมอีก 4 ประการ โดยการใช้หลักธรรมเหล่านี้เป็นบาทฐานในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งจะศึกษาในรายละเอียดทั้งในส่วนที่เป็นสมถยานิกและวิปัสสนายานิก ให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระเมษิเยเถระ เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) อันได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2539 อรรถกถาภาษาไทย อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องทำให้ได้ข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญเป็นเบื้องต้น

2. ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ศึกษาตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ หนังสือมหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ) รจนา เป็นต้น ผลงานทางวิชาการ เอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งส่วนใหญ่เป็นวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเป็นการอธิบายขยายความเนื้อหาเพิ่มเติมจากในพระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

3. ศึกษาข้อมูลเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องกับเอกสารชั้นปฐมภูมิ

4. สรุปเรียบเรียงและนำเสนอข้อมูลโดยวิธีบรรยายเชิงพรรณนา

5. เสนอและตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์โดยอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ

6. นำเสนอและเผยแพร่ผลงานเพื่อประโยชน์ต่อการศึกษา

ผลการวิจัย

1. การบำเพ็ญบารมีและการบรรลุนิพพานในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

คำว่า บารมีที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และพระสูตรต่าง ๆ ให้ความหมายว่า ความเป็นเลิศของปัจเจกบุคคล ต่อมาการใช้มากขึ้นในพุทธศาสนามีความหมายเปลี่ยนเป็นความเป็นเลิศในการปฏิบัติธรรม และในที่สุดก็ได้เจาะจงว่า “บารมี” หมายถึง ความเป็นเลิศที่สุดในการปฏิบัติธรรม เป็นการดับสิ้นแห่งอาสวะกิเลส “บารมี” ในพุทธศาสนา คือ ความดีที่ต้องบำเพ็ญเพื่อเป้าหมาย เป็นหลักปฏิบัติสำคัญที่พระโพธิสัตว์ทุกพระองค์จะต้องบำเพ็ญให้ครบถ้วนทั้ง 3 ระดับ คือ

1. ระดับต้น เรียกว่าบารมี
2. ระดับกลาง เรียกว่าอุปปบารมี
3. ระดับสูงสุด เรียกว่าปรมาตถบารมี (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2538)

ที่ประกอบใน ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2543) เพื่อให้เป็นเลิศ ในคุณธรรมทั้ง 10 อย่าง นับเป็น 3 ขั้นรวมได้ 30 ขั้น เพื่อนำสู่ผลสุดท้าย จึงจะบรรลุถึงจุดหมายสูงสุด คือการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า หรือบรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์บุคคลทุกคน ทุกระดับได้ และต้องมีเหตุปัจจัยในเรื่องของกาลเวลาเข้ามาเกี่ยวข้องที่บุคคลนั้น ๆ ได้บำเพ็ญบารมีเป็นปฏิปทาอันยิ่งยวดให้บริบูรณ์ มีความแตกต่างกันเช่น

พระพุทธเจ้า คือ ผู้ตรัสรู้หลุดพ้นจากสังสารวัฏด้วยพระองค์เอง ทรงสามารถเทศน์สอนผู้อื่นให้ตรัสรู้ตามได้ จะต้องบำเพ็ญบารมีนาน 4 อสงไขย กับ 100,000 กัป (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พระปัจเจกพุทธเจ้า คือ ผู้ตรัสรู้หลุดพ้นจากสังสารวัฏด้วยพระองค์เอง แต่ไม่ทรงสามารถเทศน์สอนผู้อื่นให้รู้ตามได้ จะต้องบำเพ็ญบารมีนาน 2 อสงไขย กับ 100,000 กัป

พระอัครสาวก คือ ระสาวกผู้เลิศกว่าพระสาวกทั้งปวง ต้องบำเพ็ญบารมีนาน 1 อสงไขย กับอีก 100,000 กัป เป็นต้น

การบำเพ็ญบารมี เป็นแนวทางที่ผู้ปรารถนาจะพ้นจากทุกข์ในสังสารวัฏ เพราะในพระพุทธศาสนามีการศึกษาตามหลักไตรสิกขา มีการประพฤติธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา ทำให้ผู้ศึกษา และปฏิบัติธรรมเกิดสติปัญญาได้รับความสุขทั้งในชาติปัจจุบัน ดังพระบรมศาสดาทรงย้ำถึงบารมีในทวิสูตรธรรม คือทรงย้ำธรรมปฏิบัติในปัจจุบัน ซึ่งอธิบายว่า ความเป็นเลิศที่สุดในทางพระพุทธศาสนา หรือ การบรรลุจุดหมายสูงสุด โดยการที่สาวกทั้งหลายเจริญวิปัสสนาภาวนาตามแนวสติปัฏฐาน เป็นต้น หากแม้ไม่อาจจะบรรลุนิพพานได้ในชาติปัจจุบันนี้ก็ตาม แต่ก็ยังเหตุปัจจัยเป็นอุปนิสัยที่จะทำให้บุคคลนั้น ๆ ได้สั่งสมคุณงามความดีไว้ เพราะผู้ที่มีความตั้งมั่นต่อพระรัตนตรัย แล้วปฏิบัติตามหลักพระธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ย่อมนำไปสู่ความเจริญแต่ฝ่ายเดียว

ส่วนการบรรลุลหกรรม หมายถึง การบรรลุเป็นพระอริยบุคคลขั้นใดขั้นหนึ่ง คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี พระอรหันต์ (พระธรรมมัจฉลาจารย์ (ทอง สิริมฺคโล), 2553) ผู้ที่บรรลุเป็นพระอริยบุคคลท่านรู้แจ้งแทงตลอดในอริยสัจธรรมทั้ง 4 ด้วยโลกุตตรปัญญา ก่อนที่ปัญญาชั้นโลกุตตระจะเกิดขึ้น ปัญญาชั้นโลกียะ คือวิปัสสนาญาณต้องเกิดก่อน โดยเริ่มตั้งแต่ นามรูปปริเฉท ญาณ ปัจจัยปริคคหญาณ ฯลฯ ผู้ที่ผ่านญาณทั้ง 16 ขั้น เรียกว่า พระอริยบุคคล เป็นผู้ไม่มีความสงสัยในคุณธรรมของตนเองที่ได้บรรลุแล้ว เพราะปัจจุเวกขณะญาณของท่านย่อมพิจารณาทั้งมรรค ผล กิเลสที่ละแล้ว กิเลสที่ยังเหลือ การบรรลุลหกรรมต้องเกิดปัญญาญาณที่สามารถจัดสังโยชน์ หมายถึง กิเลสเป็นเครื่องวัดจิตไว้มี 10 อย่างได้แก่ ลักกายทิฏฐิ-วิจิกิจฉา-สีลัพพตปรามาส-กามราคะ-ภริษะ-รูปราคะ-อรูปราคะ-มานะ-อุทธัจจะ-อวิชชา-ตามลำดับ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และต้องอาศัยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งใน 5 อย่างคือ ด้วยการได้ฟังธรรมคืออริยสัจ 4 บ้าง การแสดงธรรมตามที่ตนได้สดับมา การสาธยายธรรมตามที่ตนได้สดับมา การตรึกตามตรองตามเพ่งตามด้วยใจซึ่งธรรมตามที่ตนได้สดับมา การเรียนสมาธินิมิตอย่างใดอย่างหนึ่งมาดี มนสิการดี เแทงตลอดดีด้วยปัญญาบ้าง เพราะว่าท่านผู้เป็นพระอริยบุคคลทุกระดับล้วนแต่บรรลุลหกรรม

2. การบำเพ็ญบารมีและการบรรลุลหกรรมของพระเมฆิยะเถระ

การบำเพ็ญบารมีและการบรรลุลหกรรมของพระเมฆิยะเถระ โดยแบ่งออกเป็น ประวัติและชาติภูมิ ในสมัยพระสมณโคตมพุทธเจ้า พระเมฆิยะอยู่ในกลุ่มพระสาวกแคว้นลักกะ คือ กลุ่มพระที่เป็นชาวแคว้นลักกะโดยกำเนิดสันนิษฐานว่า จะออกบวชเมื่อคราวที่พระพุทธเจ้าเสด็จเมื่อกบิลพัสดุ์ครั้งแรก ทั้งนี้เพราะท่านเป็นเจ้าชายเชื้อสายศากยะที่อยู่ในกลุ่มเจ้าชายที่พระบิดา พระมารดาเคยถวายตัวในคราวที่พระพุทธเจ้าประสูติว่า จักให้เป็นบริวารตามเสด็จ เมื่อพระองค์ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ พันธะข้อนี้ได้ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่งโดยพระเจ้าสุทโธทนะทรงเตือนว่า แม้ลูกชายของเราจะมีได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ แต่ก็ได้เป็นพระพุทธเจ้า จึงสมควรที่เจ้าชายทั้งหลายที่เคยถวายตัวไว้จะได้ออกบวชตามเสด็จเป็นพุทธบริวาร และปรากฏว่าท่านเคยเป็นผู้อุปัฏฐากพระบรมศาสดาด้วยองค์หนึ่ง ในสมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ จาลิกบรรพตในกรุงจาลิกา พระเมฆิยะได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ในคราวที่พระพุทธเจ้าเสด็จเมื่อกบิลพัสดุ์ครั้งแรก ออกบวชตามพระประยูรญาติเช่น เจ้าชายภคุเป็นต้นที่ออกบวชตามเสด็จพระพุทธเจ้าเป็นจำนวนมาก เจ้าชายเมฆิยะก็อยู่หมู่เจ้าชายที่ออกบวชตามเสด็จในครั้งนั้นด้วย (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537)

การบำเพ็ญบารมีของพระเมฆิยะเถระ แบ่งออกเป็น บุรพกรรมของพระเมฆิยะเถระในสมัยพระวิปัสสิพุทธเจ้า โดยพระเมฆิยะเถระนี้ เป็นผู้มีอธิการอันตนกระทำไว้แล้วเกิดในเรือนมีตระกูลในกาลของพระผู้มีพระภาคพระนามว่า วิปัสสิ ในกัปที่ 91 จากภัทรกัปนี้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พระองค์ทรงบรรลุถึงความสิ้นสุดทุกข์แล้ว ทรงปลงพระชนมายุสังขารแล้ว เมื่อเกิดแผ่นดินไหวเป็นต้น เพราะเหตุที่ปลงอายุสังขารนั้น ท้าวเวสวัณกล่าวว่า ภัยที่จะเกิดแก่สัตว์ไม่มี ท่านทั้งหลายจงมีความตั้งใจเคารพเถิดว่า ช่างน่าอัศจรรย์ พระพุทธเจ้า ช่างน่าอัศจรรย์ พระธรรม ช่างน่าอัศจรรย์ การที่

ข้าพเจ้าได้มาประจวบกับพระศาสดา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้น แผ่นดินก็ไหว ข้าพเจ้าประกาศ พุทธานุภาพแล้ว จึงบันเทิงอยู่ในสวรรค์ตลอดหนึ่งกับ ในกัปที่เหลือ ข้าพเจ้าได้ทำกุศลไว้แล้วเช่นในกัป ที่ 91 นับจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ความทรงจำไว้ในครั้งนั้น จึงไม่รู้จักทุกขัตติเลย นี่เป็นผลแห่งความทรงจำ ในพระพุทธเจ้า กำเนิดเป็นเมสสิยาธมาพบในสมัยพระสมณโคตมพุทธเจ้า

พระเมสสิเยธระ ถูกกำเนิดในตระกูลแห่งเจ้าศากยะ ในพระนครกบิลพัสดุ์ ได้นามว่า เมสสิยะ เมสสิยาธมาพบนั้นเจริญวัยแล้ว บวชในสำนักของพระบรมศาสดา อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าอยู่ในปฐมโพธิ กาล ต่อมา พระเมสสิยะเห็นสวนอัมพวันอันน่ารื่นรมย์จึงเข้าไปกราบทูลลาพระผู้มีพระภาคเพื่อไป บำเพ็ญเพียร พระพุทธองค์ทรงห้ามถึง 3 ครั้ง พระเมสสิยะลุกจากที่นั่งถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้ว เข้าไปยังอัมพวัน อาศัยอัมพวันนั้น นั่งพักกลางวันอยู่เกิดอกุศลวิตก 3 ประการ คือ กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พระเถระเมื่อฟังชันไป ด้วยมิจจกวิตกอย่างนี้ เมื่อไม่อาจทำกรรมฐานให้เป็นสปปายะ จึงเห็นว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ทรงเห็น กาลไกล ได้เห็นเหตุอันน่าอัศจรรย์นี้หนอ จึงทรงห้าม คิดว่า เราจักกราบทูลเหตุนี้แด่พระทศพล จึงลุก ขึ้นจากอาสนะที่นั่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับแล้วได้กราบทูลเรื่องของตนให้ทรงทราบ

หลักปฏิบัติเพื่อการบรรลุลุทธิธรรมของพระเมสสิเยธระ แบ่งออกเป็น การละอกุศลวิตก 3 โดยที่ พระเมสสิยะลุกจากที่นั่งถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณแล้วเข้าไปยังป่ามะม่วงนั้น อาศัย ป่ามะม่วงนั้นนั่งพักกลางวันอยู่ ณ โคนไม้มะม่วงต้นหนึ่ง เมื่อท่านพักอยู่ในป่ามะม่วงนั้น บาปอกุศล วิตก 3 ประการ คือ

1. กามวิตก คือ ความตริกในทางกาม หมายถึง การนึกถึง รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันน่า ใคร่ น่าปรารถนา น่าพอใจด้วยการแสดงออกมาในทางที่ไม่ถูกต้อง ทางศีลธรรม หรือแม้แต่วัตถุกามที่ ประณีต อย่างไรก็ตาม หากยังมีอาการของตัณหาที่ก่อให้เกิดทุกข์อยู่ ก็ยังถือว่าอยู่ในข่ายของกามวิตก ทั้งนี้

2. พยาบาทวิตก คือ ความตริกในทางพยาบาท ได้แก่ ความตริกนึกด้วยอำนาจแห่งพยาบาท ซึ่งอาจจะเกิดมาจากความไม่พอใจ การกระทบกระทั่งกันโกรธเคืองกัน หรือลงมือทำร้ายกัน แต่ใจยัง เก็บเรื่องนั้นไว้ และยังตริกนึกด้วยอำนาจการจองเวร ทำความอาฆาตมาดร้าย มุ่งทำลาย ล้างผลาญ สิ่งของ หรือ บุคคลที่ทำให้ตนโกรธไม่พอใจ เป็นต้น

3. วิหิงสาวิตก คือ ความตริกในทางเบียดเบียน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ได้แก่ ความตริกนึกด้วยอำนาจของโทสะต้องการจะเห็นความวิบัติ ความเดือดร้อนของคนอื่น สัตว์อื่น ต้องการที่จะเห็นการต่อสู้ หรือความนาศของคนอื่น ทั้งที่เป็นสิ่งของ และสถานที่ เป็นต้น

ส่วนการเจริญธรรม 5 ประการ เพื่อความแก่กล้าแห่งเจโตวิมุตติ พระผู้มีพระภาคตรัสสอน ธรรมที่เป็นไปเพื่อความแก่กล้าแห่งเจโตวิมุตติที่ยังไม่แก่กล้า 5 ประการ คือ 1) ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มี มิตรดี มีสหยาดี มีเพื่อนดี 2) ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศีล สारวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบท

ทั้งหลาย 3) ฤๅษีในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ได้กถาเป็นเครื่องขัดเกลากายอย่างยิ่งที่เป็นสัปปายะแห่งความเป็นไปของจิต เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายอย่างเดียวเพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน 4) ฤๅษีในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ปรารภความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย และ 5) ฤๅษีในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับอันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ย่อมเป็นไปเพื่อความแก้กล้าแห่งเจโตวิมุตติที่ยังไม่แก้กล้า (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

การเจริญธรรม 4 อสฺสกะ เมตตภาวนา อานาปานสติภาวนาและอนิจจสัญญา โดยพระพุทธองค์ตรัสสอนพระเมฆิยะคือ

เจริญอสุกะเพื่อละราคะ คือ อสฺสกนิมิต หมายถึง สภาพอันไม่งามซึ่งเป็นอารมณ์สมถกัมมัฏฐาน เช่น อุทฺธุมาทกะ ชากศพทีเน่าพองขึ้นอืด วินิลกะ ชากศพทีมีสีเขียวคล้ำคละด้วยสีต่างๆ เป็นต้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เมื่อมนสิการอสุกนิมิตโดยแยบคาย กามฉันทะที่ยังไม่เกิดขึ้นก็ไม่เกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วก็จะได้

พึงเจริญเมตตาเพื่อละพยาบาทวิตก เมตตาเป็นเครื่องบรรเทาและป้องกันโทสะมิให้เกิดภายในจิต โทสะที่เกิดขึ้นก็จะหายไป ถ้าเจริญเมตตาให้เกิดขึ้นแทนที่โทสะได้

พึงเจริญอานาปานสติเพื่อตัดวิตก อานาปานสติ เป็นชื่อของสติที่มีนิมิตในลมหายใจเข้าและลมหายใจออกเป็นอารมณ์มี 16 ขั้นเช่น เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่าหายใจออกยาว เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่าหายใจเข้ายาว เป็นต้น เมื่อเจริญให้มากแล้วจะทำให้สติปัฏฐาน 4 ประการบริบูรณ์ได้

พึงเจริญอนิจจสัญญาเพื่อถอนอัสสมิมานะ เพราะอนิจจสัญญาที่บุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมครอบงำกามราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำรูปราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำภวราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำอวิชชาทั้งปวงได้ ย่อมถอนขึ้นซึ่งอัสสมิมานะได้หมด

วิเคราะห์การบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระเมฆิยะเถระ โดยพระเมฆิยะในอดีตเกิดเป็นภุมมเทวดา ในสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่า วิปัสสิ วิมานของท่านห้วนโหว เพราะการที่พระพุทธเจ้าทรงปลงพระชนมายุสังขารเมื่อวิมานโหวแล้ว ท้าวเวสวัณมาแล้วกล่าวว่า ช่างน่าอัศจรรย์ พระพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้น แผ่นดินก็โหว ข้าพเจ้าประกาศพุทธานุภาพแล้ว จึงบันเทิงอยู่ในสวรรค์ตลอดหนึ่งกับ ในกัปที่เหลือ ท่านได้เคยเป็นผู้อุปัฏฐากพระบรมศาสดาด้วยองค์หนึ่ง ครั้นหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ จาลิกบรรพตในกรุงจาลิกา คือ 1) ในการบำเพ็ญเพียรของท่านไม่สามารถบรรลุผลได้ เพราะท่านถูกวิตก 3 เข้าครอบงำ คือ กามวิตก พยาบาทวิตก วิตก 2) พระพุทธองค์ตรัสสอนให้ตั้งอยู่ในธรรม 5 ประการ คือ 1. เป็นผู้มีกัลยาณมิตร 2. เป็นผู้มีศีลสำรวมในพระปาติโมกข์ 3. เป็นผู้พูดจาเป็นสุภาสิต 4. เป็นผู้มีความเพียรความบากบั่น 5. เป็นผู้มียุปัญญา 3) พระองค์ตรัสให้บำเพ็ญธรรมอีก 4 ประการ คือ 1. บำเพ็ญอสุกะ เพื่อจะได้ละซึ่งราคะ 2. บำเพ็ญเมตตา เพื่อจะได้ละพยาบาทวิตก 3. บำเพ็ญอานาปานสติ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เพื่อ

จะได้ตัดเสียซึ่งวิตก 4. บำเพ็ญอนิจจสัญญา เพื่อจะได้ถอนอัสสมิมานะเสียได้เด็ดขาด พระเมษิยะตั้งอยู่ในโอวาทที่พระศาสดา ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท เพียรพยายามบำเพ็ญสมณธรรม ไม่นานนักก็ได้บรรลุพระอรหันต์

สรุป

สรุปในภาพรวมของบทความ ศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระเมษิยะเถระ ได้แก่ การบำเพ็ญบารมี คือ ปฏิปทาอันยวดยิ่ง ได้แก่ ความดีที่บำเพ็ญอย่างพิเศษ ส่วนการบรรลุธรรม คือ การบรรลุเป็นพระอริยบุคคล 4 ระดับ ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ส่วนพระเมษิยะเถระ ท่านถือกำเนิดในตระกูลแห่งเจ้าศากยะ ในพระนครกปิลพัสดุ์ บวชในสำนักของพระบรมศาสดา อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าอยู่ในปฐุมโพธิกาล ท่านเข้าไปยังอัมพวันนั่งพักกลางวันอยู่ เกิดอกุศลวิตก 3 ประการ พระพุทธองค์ให้ท่านเจริญธรรม 5 ประการ และพระองค์ตรัสให้บำเพ็ญธรรมอีก 4 ประการ จนพระเมษิยะเถระบรรลุพระอรหันต์

องค์ความรู้จากการวิจัย

พระเมษิยะได้เคยเป็นผู้อุปัฏฐากพระบรมศาสดาด้วยองค์หนึ่ง ครั้งหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ จาลิกบรรพตในกรุงจาลิกา ในการบำเพ็ญเพียรของท่านไม่สามารถบรรลุผลได้ เพราะท่านถูกวิตก 3 เข้าครอบงำ คือ กามวิตก พยาบาทวิตก วิตก วิหิงสาวิตก พระพุทธองค์ตรัสสอนให้ตั้งอยู่ในธรรม 5 ประการ คือ 1. เป็นผู้มีกัลยาณมิตร 2. เป็นผู้มีศีลสำรวมในพระปาติโมกข์ 3. เป็นผู้พูดวาจาเป็นสุภาสิต 4. เป็นผู้มีความเพียรความบากบั่น 5. เป็นผู้มีปัญญา และพระองค์ตรัสให้บำเพ็ญธรรมอีก 4 ประการ คือ 1. บำเพ็ญอุสุกะ เพื่อจะได้ละซึ่งราคะ 2. บำเพ็ญเมตตา เพื่อจะได้ละพยาบาทวิตก 3. บำเพ็ญอานาปานสติ เพื่อจะได้ตัดเสียซึ่งวิตก 4. บำเพ็ญอนิจจสัญญา เพื่อจะได้ถอนอัสสมิมานะเสียได้เด็ดขาด พระเมษิยะตั้งอยู่ในโอวาทที่พระศาสดา ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท เพียรพยายามบำเพ็ญสมณธรรม และบรรลุพระอรหันต์ในเวลาไม่นาน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง “ศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระเมษิยะเถระ” ครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระเมษิยะเถระว่ามีผลเป็นอย่างไร ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า ควรมีการศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมในส่วนของหลักธรรมและพระเถระในแง่มุมอื่นๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้ครบในทุกๆ ด้าน ดังนี้

1. ศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระภาคเถระ
2. ศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระนาคิกเถระ

เอกสารอ้างอิง

- จิรพร ชีวะธรรม และ อุทัย สติมั่น. (2564). วิเคราะห์การพัฒนาชีวิตตามหลักธรรมที่ปรากฏใน
พระไตรปิฎก. วารสาร มจร ภาษิตศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์, 7(1), 96–106.
- บรรจบ บรรณรุจิ. (2557). อสัติมหาสาวก. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: กองทุนศึกษาพุทธสถาน.
- พระธรรมมิ่งมงคลจารย์ (ทอง สิริมณฑโล). (2553). ทางสายเอก. (พิมพ์ครั้งที่ 7). เชียงใหม่: ดาราวรรณ
การพิมพ์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2558). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย. (พิมพ์ครั้งที่ 41). กรุงเทพฯ:
พลีธัมม์.
- พระมหากิตติธัญญ์ สุกิตติเมธี. (2564). การวิเคราะห์แนวทางดเว้นจากความเสื่อมในปราภาสุตร.
วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 4(1), 84–95.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (2543). ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท. (พิมพ์
ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2538). ธรรมวิภาค ปริเฉทที่ 2. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.